

УДК 811.161.2:004.738.5

Г. А. Губарева

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Особливості вербалізації концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації

Губарева Г. А. Особливості вербалізації концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації. У статті з'ясовано специфіку мовного вираження концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації на матеріалі україномовних форумів із відповідною темою. Виявлено змістові елементи досліджуваного концепту, способи їх актуалізації (через оцінні судження, семантику ключових слів, опис конкретних життєвих ситуацій, вербалізацію стереотипів, залучення прецедентних феноменів); схарактеризовано концептуальне розрізнення лексем *друг* / *знайомий*, *товариш*. Підкреслено, що залежно від індивідуальної системи цінностей мовця стереотипи дружби можуть підтверджуватись або заперечуватись.

Ключові слова: *концепт, стереотип, оцінка, інтернет-дискурс.*

Губарева Г. А. Особенности вербализации концепта ДРУЖБА в интернет-коммуникации. В статье рассматривается специфика языкового выражения концепта ДРУЖБА в интернет-коммуникации на материале украиноязычных форумов с соответствующей темой. Выявлены содержательные элементы исследуемого концепта, способы их актуализации (через оценочные суждения, семантику ключевых слов, описание конкретных жизненных ситуаций, вербализацию стереотипов, привлечение прецедентных феноменов); охарактеризовано концептуальное различение лексем *друг* / *знакомый*, *товариш*. Подчеркивается, что в зависимости от индивидуальной системы ценностей говорящего стереотипы дружбы могут подтверждаться или отрицаться.

Ключевые слова: *концепт, стереотип, оценка, интернет-дискурс.*

Hubareva H. A. The Special Features of Concept FRIENDSHIP Verbalization in Internet Communication. In the article, the peculiarities of concept FRIENDSHIP language manifestation in internet communication are cleared on the material of forums in Ukrainian on the mentioned topic. The ways of the concept's actualization are found out (through evaluative statements, key words semantics, description of life situations, stereotypes verbalization, precedent phenomena involving); the conceptual differentiation is characterized for lexemes *druh* / *znayomyi*, *tovarysh*. It is underscored that the stereotypes about friendship can be confirmed or denied, depending on individual value systems.

Key words: *concept, stereotype, evaluation, internet discourse.*

Поняття дружби належить до визначальних у сфері людських взаємин і виявляє свою значущість у всі періоди існування людства. З одного боку, це пов'язано з появою певних етичних стереотипів, які відображають усталені погляди на дружні взаємини, з другого, – конкретизацією й виходом на перший план окремих характеристик цього культурного феномену залежно від типу дискурсу, його етнічної і соціальної маркованості. Важливість міжособистісних стосунків, заснованих на почутті дружби, фіксує мова, про що свідчать праці А. Вежбицької (зіставлення етнічного концепту ДРУЖБА в англійській, австралійській, польській, російській лінгвокультурах) [2], О. Арапової, Р. Гайсиної [1], М. Хізової [3], О. Шмельова [4]. Попри свою очевидну значущість, на матеріалі української мови цей концепт ще мало досліджений. Завдання нашої розвідки – розглянути специфіку мовного втілення концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації. За матеріал обрано україномовні форуми з відповідною темою: «Як ви думаєте – існує таке поняття, як дружба?» [http://center.lviv.ua]; «Що для вас дружба?» [www.kosivart.com/forum]; «Що таке справжня дружба?» [www.ukrecenter.com/forum]; «Мій СПРАВЖНИЙ (НАЙКРАЩИЙ) ДРУГ! Який

він?» [http://posydenky.lvivport.com]; «Справжній друг, критерії, ідентифікації» [www.tereveni.org.ua/forum]; «Справжній друг» [http://domivka.net/forum] та ін.

Назви тем, переважно сформульовані у вигляді питання, передбачають коментар, який часто побудований як судження дружба (друг) – це: «Дружба – це насамперед взаєморозуміння і повага!» [www.kosivart.com/forum, 30.05.2007]; «Для мене друг – це людина, яка завжди буде поруч... яка сприймає мене такою, як я є... і з якою приємно поспілкуватися про різне» (Тут і далі залишаємо авторське написання – Г. Г.) [www.il.if.ua/forum, 30.05.2007]. У такого типу відгуках зміст концепту актуалізовано через семантику ключових слів. При цьому автор повідомлення може уникати констатування, надаючи своєму висловленню виразності: «Дружба, любий друже, це річ, котра не потребує доведення чи доказування. Ти хочеш – ти дружиш (пацан сказав, пацан сделал) і всі тут справи. <...> І те, якою буде моя дружба, залежить великою мірою від мене. Щирість? Бажання добра? Гостинність? Чи хтось ці речі відмінив? Чи хтось заборонив їх вживати, практикувати? Ні» [http://center.lviv.ua, 22.02.2010]. Наведений текст побудовано як роз-

дум, у якому слова-маркери, що вербалізують концепт, оформлено в окремі питальні речення.

Подане в коментарі декларативне знання може підтверджуватися посиланням на власний життєвий досвід: «Дружба – така штука, яка і є, нує тоді, коли ви в неї вірите. От у мене є друг – уже дуже багато років. Я навіть не пам'ятаю, як так склалося, що ми стали друзями, так давно це було. З того часу ми виростили і дуже змінилися. Кілька разів сварилися не по дитячому, було таке, що рік не розмовляли. За ці всі роки у нас почали різнитися інтереси, ми належимо до різних політичних сил, по-різному ставимося до багатьох проблем, у нас частково різні ціннісні установки. Нас багато чого дратує одне в одному, часом аж до сказу, і процес примирення зазвичай важчий, ніж процес сварки. Жоден з нас не буде першим, до кого інший звернеться у випадку, наприклад, фінансових проблем. Але ми можемо запросто врізати по морді кожному, хто при нас скаже щось погане про іншого, і заради іншого кожен із нас влізе в бійку двоє проти десяти. Ми можемо любити одне одного, співчувати одне одному, а можемо й ненавидіти одне одного. Я часом думаю – в чому сенс? А в тому, що дружба – то якраз така штука, яка не вимагає причин і пояснень. А ще – фіг там "знайомі". Хай це буде злість чи роздратування, хай це буде образа чи жаль – ніколи в житті до якихось "знайомих" ти не будеш відчувати нічого настільки ж справжнього. От і все» [http://center.lviv.ua, 24.02.2010]. У цьому тексті відбито ті етичні настанови щодо дружніх взаємин, які є визначальними в системі цінностей дописувача: вірність і відданість друзів, цінність давньої дружби. Сам текст побудований на антитезах: у ньому другорядні з погляду мовця змістові характеристики концепту (спільність поглядів, інтересів, фінансова допомога) протиставлені важливим (захист честі друга). Можна простежити як внутрішню антонімію в межах концепту (любити, співчувати – ненавидіти; незважаючи на антонімічність лексем, вербалізовані ними явища можуть належати до змісту концепту ДРУЖБА в індивідуальній мовній картині світу), так і зовнішню, що виводить на концептуальне розрізнення понять (друг – знайомий). Загалом, описуючи конкретні життєві ситуації, автор доводить стереотип важливості дружби («ніколи в житті до якихось "знайомих" ти не будеш відчувати нічого настільки ж справжнього», «штука, яка не вимагає причин і пояснень»).

У відгуках форумчан існування дружби може визнаватися або заперечуватись. У більшості висловлень стереотип існування дружби підт-

верджується: «Я вірю в дружбу і знаю що вона є, бо сам маю друзів, яким можу довіритись і вони можуть довіритись мені» [http://center.lviv.ua, 15.12.2006]; «що тут сказати? дивують мене люди, які кажуть, що дружби нема дружба – вона не тільки є. то найсильніша штука, яка тіки може бути в житті я взагалі не розумію, як можна жити без друзів? то дурдом якийсь, а не життя» [http://center.lviv.ua, 05.06.2007]. Автор останнього повідомлення є носієм «правильного» аксіологічного знання. Стратегія категоричної незгоди з опонентами зумовлює емоційну наснаженість його висловлення (риторичні питання, протиставлення, експресеми найсильніша штука, дурдом).

Коментарів, у яких обов'язковість дружніх стосунків спростовується, набагато менше: «дружби, як такої, не існує... існує прив'язаність, симпатія, те, що об'єднує...» [http://forum.lvivport.com, 12.06.2007]; «Мабуть зараз в мене полетять помідори... але я скажу..... дружби нема! Це дуже слизька тема, бо кожен пише своє уявлення про дружбу на основі власного досвіду, бувають випадки що він (досвід) досить таки позитивний, але як правило, рано чи пізно, ми розчаровуємось у людях, яких колись називали друзями. Дружба це виключно егоїстичне і корисливе явище (упс... знову летять помідори). Єдині люди які завжди і за будь-яких умов будуть підтримувати тебе це найближчі родичі, а дружба це дуже нестабільне явище. Я б краще вживав замість слова "друг" слово "хороший знайомий" чи "близька в даний момент життя людина". P.S. Для тих хто не погоджується зі мною в цьому питанні (для тих хто погоджується далі не читайте). Я все придумав, насправді дружба є!» Санта також є, і йому допомагають чарівні звірятка, які загортають шоколад у фольгу» [http://center.lviv.ua, 23.02.2010]. Автор свідомий того, що його думка різниться від узвичаєної («Дружба це виключно егоїстичне і корисливе явище») і викличе осуд. Усвідомлюючи високий рівень емоційності очікуваної реакції, він вдається до комізму й моделює невербальну реакцію співрозмовників (Мабуть зараз в мене полетять помідори; упс... знову летять помідори). Для досягнення комунікативної мети автор використовує іронію, яка виникає внаслідок залучення прецедентного імені Санта Клаус як засобу сказати про вигадку. Заперечення стереотипу пов'язане з тим, що для мовця абстрактна назва дружба позначає ідеальний образ стосунків. Таке оцінювання дружби в площині ідеальне / реальне доволі показове: «Під поняттям "дружба" розуміється певний ідеальний стереотип, якого немає в реальності» [http://center.lviv.ua, 18.12.2006]; «Бачу

що теперішні мої близькі знайомі не відповідають тому поняттю дружби, яке я тримаю у голові як ідеал...» [http://center.lviv.ua, 17.12.2006]; «поняття дружби можливо й існує, але чи існує таке явище. як на мене ті стосунки, що ми зазвичай називаємо дружбою – то банальне вимахування одне перед одним, і ще на світі немає жодної людини, яка б не відчувала заздрості» [http://center.lviv.ua, 05.02.2007]. Автори апелюють до стереотипу дружніх стосунків як зразкової моделі, заперечуючи його існування в реальності (ідеальний стереотип / банальне вимахування).

Дружба переважно мислиться як обов'язковий, нормативний елемент життя людини [1:58]. Визначальною когнітивною ознакою, яка структурує концепт ДРУЖБА, є цінність: «Як для мене, то це [дружба] найголовніше!» [www.kosivart.com/forum, 11.04.2007]; «Я не уявляю свого життя без дружби!» [www.kosivart.com/forum, 11.12.2007]. Ця змістова ознака концепту виразно експлікується в текстах, де дружба визначається через відповідні поняття чи порівнюється з ними: «Дружба дуже важлива для мене. Це найцінніший скарб людини» [http://pedagogika.at.ua/forum, 09.10.2008]; «Справжню дружбу неможливо ні виміряти, ні оцінити. Вона не має ціни, як картини пензля великих майстрів минулого. Щира дружба – повітря, без якого не можна жити» [http://pedagogika.at.ua/forum, 16.04.2008]. Концептуалізація дружби головним чином відбувається навколо оцінної опозиції справжня / несправжня, що засвідчують і самі обговорювані на форумах теми, і висловлення форумчан: «Дружба є, просто справжня рідко зустрічається» [www.ukrcenter.com/forum, 13.07.2005]; «А що таке несправжня дружба? Не тоді, коли дружби немає зовсім, але тоді, коли вона є, але несправжня? Тут вже була цікава фраза: ти можеш бути впевнений, що ця певна людина, ставиться до тебе так само, тобто ти можеш на неї розраховувати у скрутну хвилину. От деколи вважаєш, що на цю людину можеш покласти в критичній ситуації, а насправді не завжди так виходить. От тобі й несправжня дружба...» [www.ukrcenter.com/forum, 14.07.2005]; «Дружба – це самодостатній термін, який не потребує додатку "справжня", бо якщо виявиться її несправжність – то ніякої дружби ніколи й не було. Не обманюйте себе використанням отого "справжнє"» [http://domivka.net/forum, 12.03.2006]; «Справжня дружба як Ельдорадо – і звучить красиво, і обіцяє багато, але не кожному вдається її знайти, а хто вирушає на пошуки – не завжди повертається живим і неушкодженим...» [www.kosivart.com/forum, 12.06.2009]. Видається, що поява ознаки справжня / несправжня пов'язана з оцінюванням реаль-

них дружніх зв'язків відповідно до нормативних уявлень, тому в концептуальному плані сполука несправжня дружба стає антонімом дружби. Привертає увагу останній коментар, у якому вжито прецедентний образ країни Ельдорадо як засіб авторської оцінки стереотипу справжньої дружби, яка мислиться ним як ідеальний конструкт, що не завжди має реальне втілення в житті.

Досить часто прямі оцінки можуть не називатися, натомість користувач форуму висловлює думку про дружбу, посилаючись на етичні настанови. У таких висловлюваннях експлікуються стереотипні уявлення про справжню дружбу, ключовими характеристиками якої є насамперед вірність: «Але всі погодяться, що зрада друга і є найбільш несподіваною...» [www.tereveni.org.ua/forum, 23.06.2008]; «Друг пізнається не тільки в біді, але й у щасті. Справжній друг буде поряд і в скрутну хвилину, і в хвилину щастя. Він не заздритиме, а радітиме разом з тобою» [http://pedagogika.at.ua/forum, 14.03.2008]; відданість, взаємодопомога: «Дружба, це коли ти знаєш якими клопатами живе інша людина і готовий розділити її радість і прийти на допомогу в складних ситуаціях. І ти відчуваєш, що ця інша людина готова вчинити так само щодо тебе та інших своїх друзів» [www.kosivart.com/forum, 01.06.2007]; довіра: «Є люди, яким можу довіряти...іх, думаю, можна назвати друзями...» [http://cds.if.ua/forum, 5.12.2006]; «Друг – це та людина, якій можна довірити все, навіть своє життя. Друг ніколи не заздрить і не говорить поза очі» [http://pedagogika.at.ua/forum, 28.02.2008]; безкорисливість: «Друг – це порядна людина, яка керується принципами не-корисливості. Тепер порадуйте ймовірність зустрічі двох таких людей у суспільстві (бо дружба – то взаємна річ, інакше вона не проіснує довго), і зрозумієте, чому справжніх друзів мало» [http://center.lviv.ua, 29.03.2010]; спільність інтересів: «Хм, хочу зауважити що попри високе почуття прив'язаності до людини, потягу душі, готовності допомогти, і все таке інше високоморальне, дружба, на мою думку, – це ще й обов'язково спільні інтереси, схоже світосприйняття і подібні способи життя. Бо інакше не вийде дружби, то тільки кохання нічого не потребує...» [http://center.lviv.ua, 07.04.2009]; духовна спорідненість: «Друг – це людина зі спорідненою душею, яка тебе розуміє, підтримує у важку хвилину і думає за тебе» [www.tereveni.org.ua/forum, 23.06.2008]. Слід відзначити, що залежно від індивідуальних уявлень носіїв мови ієрархія ціннісних характеристик дружби може різнитися. Так, дехто не обов'язковою ознакою дружніх стосунків визнає спільність інтересів: «ну яка це тоді дружба, якщо вона не перевірена вірністю! Це

хіба що зацікавленість спільними інтересами і їх реалізація: звучить як знайомі, максимум одностудій!» [http://center.lviv.ua, 05.02.2007]. Натомість доволі помітною є актуалізація в аналізованому концепті ознаки «спілкування», «приємне дозвілля», що, певно, пов'язано з екстралінгвальним чинником – віком активних учасників інтернет-форумів: «Дружба – це коли класно і весело – футбол, кіно, можна і випити (тільки не дуже багато), "по-МУЗИЧИТИ", а головне спілкування і підтримка!» [www.kostopil.eu, 19.02.2007]; «ну хіба ж можна друзів розпізнавати за критерієм зради? то ж суцільна маячня! Для мене друг, то коли кульно разом.) ммм...десь прочитала одну штуку, звучить приблизно так: "З близькою людиною можна жити, спати, працювати разом... (і т.д.), але лише з другом можна займатись якоюсь сказаною фігнею"... ну ось так)» [www.tereveni.org.ua/forum, 23.06.2008].

Друг як учасник дружніх взаємин теж оцінюється за критерієм справжній / несправжній: «справжній друг – той, хто не залишить тебе у самоті, хто не заздрить твоєму благополуччю» [http://center.lviv.ua, 09.02.2007]. Водночас так само, як і в слові дружба, у лексемі друг мовець може визначати сему «справжній» як невід'ємну: «Грм... Друзі не бувають справжніми – друзі є або їх немає» [http://domivka.net/forum, 09.08.2004]. Образ друга постає також через розмежування понять друг / товариш, знайомий: «Найкращого друга наразі немає... є багато друзів дитинства! Є багато хороших знайомих...» [http://eds.if.ua/forum, 13.05.2008]; «Товариш – це той, хто зробить те, про що ви його попросили, а друг зробить те без вашого прохання» [www.tereveni.org.ua/forum, 23.06.2008]; «Друзі від знайомих відрізняються насамперед ступенем зближен-

ня відносин, ступенем відвертості. А ще, знайомі з'являються, перш за все, за якихось раціональних обставин: робота, спільні інтереси. А відносини з друзями мають переважно ірраціональне походження: друзі дитинства, друзі по гуртожитку, армійські друзі і т.д.» [http://forum.lvivport.com, 24.07.2007]. Така градація назв учасників дружніх стосунків, очевидно, постає на підставі виділення у слові друг сем «одиночність», «особлива близькість».

Отже, коментарі, залишені на форумах, дають змогу говорити про те, що в них загалом відбито традиційні для українців уявлення про дружбу як обов'язковий елемент життя людини, відповідно, цінність постає базовою ознакою аналізованого концепту, а оцінна опозиція справжня / несправжня – його релевантною характеристикою. Змістові елементи концепту (вірність, довіра, взаємодопомога, безкорисливість, спорідненість, спільність інтересів) актуалізовано в різний спосіб: через оцінні судження, семантику ключових слів, посилення на власний життєвий досвід, залучення прецедентних феноменів, вербалізацію стереотипів, які залежно від індивідуальної ієрархії цінностей мовця можуть підтверджуватись або заперечуватись. Зважаючи на специфіку інтернет-форумів як обміну думками, найбільш показовими серед досліджуваних текстів є ті, в яких мовці, репрезентуючи індивідуальні знання про дружбу, вдаються до декларативної стратегії, а також ті, в яких автор актуалізує зміст концепту через певні сценарії дружньої поведінки, посиляючись на власний досвід.

Поза увагою в роботі залишився зв'язок концептів ДРУЖБА і КОХАННЯ, що може бути темою подальших студій і сприятиме цілісному осмисленню концепту ДРУЖБА в його сучасному ментальному та лінгвокультурному виявах.

Література

1. Арапова О. А. Дружба / О. А. Арапова, Р. М. Гайсина // Антология концептов / [под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. — М. : Гнозис, 2007. — С. 44—60.
2. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежицкая. — М. : Языки славянской культуры, 1999. — 776 с.
3. Хизова М. А. Концепт «дружба» в русской и английской лингвокультурах : На материале русского и английского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Марина Александровна Хизова. — Волгоград, 2005. — 20 с.
4. Шмелев А. Д. Русская языковая модель мира : материалы к словарю / А. Д. Шмелев. — М. : Языки славянской культуры, 2002. — 224 с.

© Г. А. Губарева, 2010